

RECENZJA

Jolanta Gwioździk, Edward Różycki, *Druki XVI wieku w zbiorach Biblioteki Katedralnej we Lwowie*, Warszawa : Wyd. DiG, 2008, 251 s.

Rejestracją ocalałych druków XVI-wiecznych biblioteki katedralnej we Lwowie zajęli się pracownicy Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej (Wydział Filologiczny, Uniwersytet Śląski): dr hab. Edward Różycki oraz dr Jolanta Gwioździk, których prace dotyczące księgozbiorów lwowskich, w tym kościelnych, znane są w literaturze bibliologicznej. Należy nadmienić, że podobny katalog zbiorów katedralnych opracował wcześniej Leon Formanowicz (*Katalog druków polskich XVI wieku Biblioteki Kapitulnej w Gnieźnie*, Poznań 1930).

Praca *Druki XVI wieku w zbiorach Biblioteki Katedralnej we Lwowie* składa się z dwóch zasadniczych części. Pierwszą z nich jest wprowadzenie, na które składa się wstęp, dwa rozdziały, z czego pierwszy został zatytułowany *Z dziejów Biblioteki Katedralnej we Lwowie* (s. 11–41) autorstwa E. Różyckiego, następny to *Charakterystyka druków XVI wieku* (s. 43–80), który opracowała J. Gwioździk, oraz zakończenie. Główną częścią publikacji jest przygotowany wspólnie *Katalog druków XVI wieku Biblioteki Katedralnej we Lwowie*, zawierający opisy 606 pozycji (w tym dzieła główne, adligaty i accedity wydobyte z klocków introligatorskich i wydawniczych oraz 20 dubletów) przechowywanych obecnie w Bibliotece Uniwersytetu Lwowskiego. Poza tym druki proveniencji lwowskiej znajdują się jeszcze w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy i w księżnicach zagranicznych.

We fragmencie przygotowanym przez E. Różyckiego zostały omówione początki księgozbioru katedralnego od momentu przeniesienia stolicy arcybiskupstwa z Halicza do Lwowa na początku XV wieku do czasu przekazania go w formie depozytu do zbiorów uniwersyteckich w 1939 roku przez kapitułę lwowską. Podstawą źródłową do napisania tego fragmentu były głównie katalogi biblioteczne, inwentarze katedralne¹ oraz zachowane druki z XVI wieku, które są niewyczerpanym źródłem danych do opisu nie tylko zainteresowań czytelniczych członków kapituły, ale również dostarczają informacji na temat chociażby obiegu książki czy zabiegów konserwatorskich.

Zasób katedralny stanowiły następujące zespoły książkowe: księgozbiór kapitulny, wikariuszy i kaznodziejów, mansjonarzy i zespół liturgiczny. Dzięki wcześniejszym badaniom Autora znamy już dzieje bibliotek: kaznodziejów i wikariuszy, które zostały przytoczone za względu na treść obecnego opracowania (*Książka polska i księgozbiory we Lwowie w epoce renesansu i baroku*, Wrocław 1994, s. 169–172). W zależności od charakteru zbiorów kapitulnych przechowywano je w zakrystii, na chórze, w poszczególnych kaplicach katedry, z kolei trzon główny – księgozbiór katedralny – znajdował się na piętrze i rozmieszczony był w dwóch pokojach.

Następnie w sposób szczegółowy została przedstawiona dynamika rozwoju księgozbioru poprzez liczne dary ze strony arcybiskupów, kanoników, innych osób duchownych i świeckich. Ci pierwsi szczególnie uzupełniali zakrystię w nowe księgi liturgiczne. Wręcz widoczna jest reguła, że nowy duszpasterz arcybiskupstwa zaopatrywał katedrę w odpowiednie księgi np. graduał, pontyfikał czy antyfonarz. Jest to widoczne również na podstawie innych bibliotek katedralnych: wrocławskiej, gnieźnieńskiej czy plockiej². Biblioteka katedralna także rozwijała się, wchłaniając takie księgozbiory, jak: kolekcja Bractwa Świętej Trójcy we Lwowie, zbiory pozostawione po kasacie zakonów: bazylianów i dominikanów, zasób biblioteki seminaryjnej i dekanalnej.

W omawianym fragmencie *Darczyńcy* zapewne przez przypadek umieszczono krótką analizę opraw druków XVI-wiecznych (s. 24–25), która prawdopodobnie miała stanowić odrębny podrozdział. Jednakże po niej można stwierdzić, że zachowane egzemplarze są niewyczerpanym źródłem badawczym dla tegumentologów.

W dalszej części rozdziału zatytułowanej *Ochrona i opracowanie zbiorów* przedstawiono formy nadzoru nad przechowywanym zbiorem oraz opiekunów, którzy bezpośrednio czuwali nad odpowiednim oznakowaniem książek: początkowo przy pomocy zapiski ręcznej, następnie ekslibrisu. Książki katedralne zabezpieczano również poprzez naklejenie na górną część grzbietu charakterystycznej nalepki z nazwiskiem autora oraz tytułem dzieła.

Tak naprawdę wielkość biblioteki lwowskiej poznajemy dopiero w podrozdziale *Inwentarze biblioteki katedralnej*, gdzie zostały omówione pod względem zasobności, treści i proveniencji typograficznej. Badania zostały wzbogacone o analizę językową oraz chronologiczną. Autor dokonał opracowania na podstawie katalogu w formie książkowej z 1840 roku (1364 wol.), katalogu kartkowego z 1905 roku (1751 poz.) oraz inwentarza z 1929 roku (1776 poz.). Niestety ten ostatni został zaprezentowany jedynie przez pryzmat zawartości liczbowej w dziewięciu działach treściowych: A – Historia, B – Homiletyka pastoralna. Ascetyka, C – Liturgia, D – Patrologia, E – Pismo Święte i Egzegeza, F – Prawo, G – Teologiczne i Teologiczno-polemiczne, H – Różne, I – Czasopisma. Encyklopedie. Słowniki.

Całość rozdziału została zamknięta podsumowaniem dotyczącym zasobności katalogów, struktury tematycznej, języka książek gromadzonych przez kapitułę lwowską oraz ich wpływu na rozwój kulturalny Lwowa.

W kolejnej części przedstawiono analizę druków XVI-wiecznych pod względem zawartości treściowej oraz proveniencji typograficznej. Na samym początku dr J. Gwóźdź wprowadza w zagadnienia podejmowane przez autorów z XVI wieku i wcześniejszych. Omawiane druki zostały podzielone na następujące działy: Pismo Św. i komentarze biblijne, pisma ojców i pisarzy Kościoła, teologia dogmatyczna, liturgika, teologia moralna, apologetyka i polemika, ascetyka i mistyka, kaznodziejstwo, filozofia, prawo, historia świecka i kościelna. Jednakże w przypadku literatury polemicznej i apologetycznej, dogmatyki oraz prawa wiadomo, że odpowiednio stanowiły one 11% (70 poz.), ok. 10% (ok. 60 poz.) i podobnie prawo ok. 10% (ok. 60 poz.) omawianych druków. Niestety nie ma danych statystycznych na temat pozostałych działów tematycznych. Dla osób zajmujących się zasobem treściowym gromadzonych zbiorów przez biblioteki kościelne byłyby to interesujący materiał porównawczy.

Z kolei niezwykle drobiazgowo Autorka dokonała analizy typograficznej zachowanych publikacji. Dzięki wnikliwej rejestracji oficyn drukarskich zostały przedstawione niemieckie, francuskie, włoskie, hiszpańskie oraz polskie ośrodki produkcji książki. Należy nadmienić, że tłocznie polskie były reprezentowane przez 46 druków, co stanowiło 7% wszystkich zidentyfikowanych XVI-wiecznych pozycji z biblioteki katedralnej we Lwowie.

Ciekawym uzupełnieniem tej części pracy byłaby analiza językowa, która mogłaby przybliżyć nie tyle najwyższe dane statystyczne, ale pozwoliłaby uchwycić zjawiska marginalne. Wykaz druków dostarcza nam informacji, że prawie 100% z nich zostało wydrukowane w języku łacińskim. Jedynie dwie pozycje są w języku niemieckim (*Katalog*, poz. 264, 312), a jedna w języku polskim (*Katalog*, poz. 105). Danymi porównawczymi, jakimi dysponuje czytelnik, jest analiza językowa katalogów z 1840 i 1905 roku (s. 31, 36), gdzie można zauważyć, że wraz z upływem czasu język łaciński ustępował miejsca językom narodowym. Pod względem różnorodności językowej druków z XVI wieku o wiele bardziej bogata była biblioteka katedralna w Gnieźnie, która pomimo zakazu gromadzenia literatury w językach narodowych dysponowała drukami greckimi, hebrajskimi, polskimi, włoskimi i hiszpańskimi.³

Równie interesujących spostrzeżeń dostarcza analiza chronologiczna druków zawartych w katalogu, której brakuje w omawianym tekście. Wstępna analiza pozwala uchwycić fakt, że z pierwszej połowy XVI wieku pochodzi jedynie 31% zarejestrowanych pozycji, z kolei aż 69% zostało wydanych w drugiej połowie stulecia. Najmniej druków pochodzi z lat 1501–1510 – tylko 8 pozycji (1,2%), z kolei najwięcej z lat 1581–1590, bo aż 99 prac (15%). Niestety są to jedynie wstępne dane, które wymagają dalszego komentarza.

Znaczenie bibliotek katedralnych uświadamiają nam pozostałości po ich świetności, jakimi są inkunabuły czy druki XVI-wieczne. Świadectwem zasobności i znaczenia kapituły katedralnej we Lwowie są zachowane i zarejestrowane prace z XVI stulecia. Wykaz został sporządzony według norm: PN-N-01152-8 Opis bibliograficzny. Stare druki. Grudzień 1994; PN-N-01231 Hasło opisu bibliograficznego. Hasło tytułowe. Marzec 2001; PN-N-1229 Hasło opisu bibliograficznego. Hasło osobowe. Styczeń 1998. Uzupełnieniem do opisu bibliograficznego są cytaty bibliograficzne, opis oprawy, wykaz proveniencji, zapiski ręczne świadczące o czytaniu danej pozycji oraz sygnatura Biblioteki Uniwersytetu Lwowskiego. Opis bibliograficzny został sporządzony konsekwentnie, z wyjątkiem trzech pozycji (*Katalog*, poz. 81, 433, 441), gdzie zastosowano odmienny wzór opisu. W przypadku dwóch pozycji (*Katalog*, poz. 80,83) nie zachowano kolejności elementów charakterystyki druków i przedstawiono kolejność prezentacji proveniencji i opraw.

Zamierzeniem Autorów katalogów było odtworzenie zasobności biblioteki kapitulnej w druki XVI-wieczne w 1939 roku. Korzystanie ze spisu ponad 600 pozycji ułatwiają indeksy: osobowy autorów, tłumaczy i osób, które były przedmiotem tych druków, drukarzy i nakładców oraz indeks proveniencji. Katalog jest niezaprzeczalnie źródłem do dalszych badań nad obiegiem książki wśród członków kapituły lwowskiej. Poza nimi wśród właścicieli druków znaleźli się: Zygmunt I Stary (*Katalog*, poz. 513, 515), Zygmunt II August (*Katalog*, poz. 28), biskup krakowski Samuel Maciejowski i arcybiskup lwowski Jan Andrzej Próchnicki. Jednakże najliczniej pojawiają się

książki z kolekcji: Stanisława ze Lwowa (40 poz.), Jana z Trzciany (39 poz.) oraz Wojciecha Perlickiego (38 poz.), których biogramy zapewne w przyszłości zostaną spisane w *Słowniku pracowników książki polskiej*. Wśród właścicieli książek poza osobami związanymi z kapitułą lwowską pojawiają się członkowie kapituł: przemyskiej i wrocławskiej, z której można wymienić Stanisława Sokołowskiego (*Katalog*, poz. 517) i Jana Dymitra Solikowskiego (*Katalog*, poz. 382).

Zarejestrowane zapiski proveniencyjne nie tylko odzwierciedlały posiadaczy poszczególnych woluminów, ale również w tej części opisu odnotowano ceny, sentencje i wiersze łacińskie czy zapiski historyczne (*Katalog*, poz. 17, 34, 42, 108), które ukazują formy wykorzystania druków w XVI wieku i później oraz pozwalają na sprecyzowanie interesujących wniosków na temat transakcji księgarskich. Jednakże miejscem takich informacji jest raczej strefa uwag, gdzie wielokrotnie pojawiały się dane dotyczące glos łacińskich, polskich czy hebrajskich.

Słowem podsumowania należy stwierdzić, że zgromadzony materiał jest bogatym źródłem badawczym, otwiera drogę do kolejnych prac dotyczących zdobnictwa opraw druków XVI-wiecznych, księgozbiorów prywatnych kanoników lwowskich i innych postaci związanych z biblioteką katedralną, dynamiki rozwoju jej księgozbioru, a w konsekwencji napisanie kompleksowej monografii tej znamienitej i zasobnej w cenne pozycje księżnicy.

Bernardeta Iwańska-Cieślak

¹ Katalogi i inwentarze zostały już zarejestrowane w publikacjach U. Paszkiewicz, *Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej: (spis za lata 1510–1939)*. Warszawa 1998, poz. 241–246; t a ż, *Inwentarze i katalogi bibliotek z ziem wschodnich Rzeczypospolitej: (spis za lata 1510–1939). Suplement 1*, Warszawa 2000, poz. 401–404, 955.

² Z. R ó ż a ń s k i, *Księgi liturgiczne Biblioteki Seminarium Duchownego we Wrocławku*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 42, 1981, s. 91; J. R y ł, *Biblioteka Katedralna w Gnieźnie*, Cz. 1., „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 32, 1976, s. 216–217; W. G r a c z y k, *Biblioteka katedralna Płocka od średniowiecza do nowożytności*, [w:] *Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku*, pod red. W. Graczyka, Płock 2003, s. 21–22.

³ J. R y ł, *Biblioteka Katedralna w Gnieźnie*, art. cyt., s. 255–256; J. D w o r z a c z k o w a, *Reformacja i kontrreformacja w Wielkopolsce*, Poznań 1995, s. 9.